

5. Журба М. А., Доценко В. О. Шестикутна зірка над полем: Життя і смерть єврейського землеоблаштування в Україні (20–30-ті роки ХХ століття). Київ, 2005. 230с.

6. Місінкевич Л. Єврейська і польська національна меншина Поділля (20–30 рр. ХХ ст.). Київ : Хмельниц. ін-т регіон. упр. та права, 2001. 254 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-398-2-8>

Захожай З. В.,

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

КОМПАРТІЙНА ПОЛІТИКА ЩОДО МАЛИХ НАРОДІВ КРИМУ В 1920-ТІ РОКИ

Після поразки Українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. українські більшовики, що мали намір включити до складу радянської України всю колишню Таврійську губернію, отримали попередження від «старших братів» з РКП(б): Крим повинен належати Росії. 21 січня 1921 р. на спільному засіданні Кримського ревкому та Кримського обкому РКП(б), було прийнято резолюцію: «Визнати найбільш бажаним підпорядкувати Крим безпосередньо Москві на становищі автономної одиниці, надати їй назву «Кримська автономна область». З огляду на мету революції на мусульманському Сході було вирішено створити видимість самостійного Криму. 18 жовтня 1921р. проголошено Кримську Автономну Соціалістичну Радянську Республіку.

Компартійні органи влади в Криму зіштовхнулися з цілою низкою національних проблем. У Криму проживала за переписом 1921 р. – 719,5 тис. осіб., окрім кримських татар (до 25,9%), українців та росіян (51,5%: перепис обліковував їх як одну національну групу), ціла низка малочисельних народів. Зокрема: 36 тис. євреїв, 32 тис. німців, 23 868 греків, близько 10 тис. ромів, 5 564 караїмів, 8 тис. кримчаків, 10 тис. вірмен, 2 370 тисяч естонців 500 айсорів та 300 італійців. [4, 8].

Враховуючи етнічний склад населення, кримська автономія могла бути тільки територіальною. Однак Кремль створював видимість того, що КрАРСР має, подібно до всіх інших автономій, національний характер, висуваючи на провідні посади в республіці діячів кримсько-

татарського походження. Втім, більшовики лише намагалися використати кримськотатарське питання з найвищою ефективністю для забезпечення власних політичних амбіцій, а створена ними на півострові автономія мала територіальний, а не національний характер. Тим паче, в Криму практикувалося створення окремих національних районів титульного народу, неприбутанне національним автономним республікам: так, у 1930-х рр. було створено 6 кримськотатарських національних районів (Балаклавський, Фоті-Сальський / Куйбишевський, Бахчисарайський, Ялтинський, Алуштинський, Судацький), а також 2 німецьких (Бінок-Онларський і Тельманівський), 2 єврейських (Фрайдорфський і Ларіндорфський) та 1 український (Ішунський).

Тому, проголошення курсу на коренізацію на XII з'їзді РКП(б) у квітні 1923 року, який передбачав створення умов для політичної та культурної інтеграції різних народів та етнічних груп, що проживали на території СРСР в єдину політичну систему – на півострові мав свої особливості. Формування освітньої мережі мало забезпечити створення нової соціальної бази для реалізації програми культурної революції в радянській імперії. Крім того, коренізація мала забезпечити Кремлю контроль над окраїнами не тільки силовими, а й адміністративно-політичними засобами.

У Криму питання коренізації було розглянуто на спільній нараді партійних та місцевих органів влади в червні 1923 року. Рішенням наради передбачалось створення національних сільрад, районів та розвиток освіти мовами меншин. В 1925 році з'явилась посада Уповноваженого з охорони прав національних меншин Всеросійського ЦВК при виконкомі Кримської АСРР. Він мав реалізовувати спільно з місцевою владою компартійну політику щодо національних меншин. При Кримському обкомі РКП(б) працювали секції національних меншин: вірменська, німецька, естонська, єврейська та татарська (до 1927 р. мусульманська).

Позитивними моментами процесу коренізації в Криму стали розвиток системи національних освітніх закладів, становлення мережі культурних товариств, бібліотек та театрально-мистецьких закладів. Тут необхідно зазначити, що здійснювалась окрема політика, щодо національних меншин, які згідно компартійної політики народи імперії ділились на «культурно розвинуті» та «культурно відсталі». Першим приділялась більша увага. Зокрема, у створенні мережі шкіл з національною мовою навчання, організації культурних установ та бібліотек. Так, для потреб караїмів влада організувала дві школи. При цьому в них навчання здійснювалось російською, бо, як було зазначено, «рідної мови в них немає, а розмовна татарська мова не може служити мовою викладання», в той же час «у молодших групах зазначених шкіл «доводиться вдаватися до допомоги рідної, тобто розмовної татарської мови» [6, 28].

Для естонців існувала інша пропорція – одна відкрита школа охоплювала 320 дітей. Крім того, так звані «культурно розвинуті» народи мали переважне право на організацію діловодства власною мовою. А «культурно відсталі» лише на організацію мережі освітніх установ та поступове створення власних управлінських кадрів [3, 44].

У Кримській АСРР на 1925 рік працювали 10 вірменських та 11 грецьких шкіл, а вже в 1927 відповідно 14 та 18 [2, 85]. Існували окремі бібліотеки для караїмів і кримчаків. Для навчання ромських дітей в Сімферополі працювала початкова школа, яка не могла вдовольнити потреби громади, яка в більшості своїй була неписьменною. Однак, необхідно зазначити, що створена компартійними органами централізована освітня мережа не включала в себе етноконфесійні навчальні заклади.

Одночасно проводилась політика направлена на знищення націонал-буржуазних проявів у житті етноменшин Криму. Боротьба з «національними угрупованнями» передбачала застосування превентивних арештів серед колишніх активістів національних партій, громадських організацій.

Показовим прикладом політики компартійних органів щодо малих народів є політика направлена на «радянізацію» естонської громади півострова. Політика коренізації щодо кримських естонців в 1920-ті роки здійснювалась в межах загальнодержавної політики щодо національних меншин Заходу, які вже мають власні національні держави. За переписом населення півострова 1921 року в Криму проживало 2371 естонців. З них, в сільській місцевості – 1613. В основному естонські села існували в Сімферопольському, Євпаторійському та Джанкойському повітах [4, 10-11]. Більшість дорослого населення були писемними. Цей фактор визначав і особливий підхід до реалізації владної політики. Для потреб розвитку естонської громади при Кримському обкомі партії діяла естонська секція і існувала посада естонського інструктора. Пропаганду серед естонців партійні функціонери здійснювали за допомогою періодичної преси, національного клубу та мережі просвітницьких гуртків.

В 1923 році, в місцях компактного проживання естонців, було створено 2 національні сільради. У їх роботі використовувалась естонська мова.

Унікальною громадою міжвоєнного Криму була айсорська громада, яка утворилася з турецьких біженців. Культурно-пропагандистську роботу з дорослим населенням влада проводила через спеціальну секцію грецького клубу. Крім того, для ліквідації неписьменності серед дорослих провадив пункт з ліквідації неписьменності, де навчання велося рідною мовою. Частина айсорських дітей навчалася у вірменських школах, оскільки володіла вірменською мовою [1, 107].

Національна політика компартійних органів в Криму в 1920-ті роки була багатовекторною і спочатку враховувала інтереси різних етнічних громад. Однак, найбільше уваги приділялось забезпеченню вимог і потреб найбільшого корінного народу. Це, на думку Л. Якубової, пояснювалось не увагою до кримських татар, а наміром керівників РКП(б) представити Крим як «вікно на Схід» з метою перспективного насадження комунізму у середовищі азійських народів [5, 444]. Цей фактор і визначав особливий підхід до малочисельних громад півострова.

З 1929 року розпочався новий період у компартійній політиці стосовно малих народів Криму. Поступово згортаються заходи з розвитку національної освіти, розпочинаються арешти культурних діячів, закриваються мистецькі установи. Зокрема, щодо кримських караїмів, у 1930-ті роки влада здійснювала поступову політику направлену на знищення релігійних общин, ліквідації мережі духовної освіти.

Загалом, упродовж 1920-х років компартійні органи, здійснюючи політику коренізації, прагнули зміцнити власну диктатуру, налаштувати позитивно до влади національне селянство, з подальшою реалізацією програми колективізації, виявити, а згодом придушити «буржуазний націоналізм».

Список використаних джерел:

1. Журба М. А., Кондратюк Г. М. Етнополітика більшовицького режиму та проблеми народної освіти в Криму (20–30 рр. XX ст.). Київ, 2005.
2. Кондратюк Г. М. Національна політика в Кримській АРСР у 20–30 роках XX століття. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014.
3. Мартин Тері Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939 роки). Київ : Критика, 2013.
4. Предварительные итоги переписи в Крыму в 1921 году. Симферополь, 1922.
5. Смолій В., Кульчицький С., Якубова Л. Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи (аналітична доповідь). Київ: Інститут історії України НАН України, 2016.
6. Яблуновська Н.В. Журнал кримських караїмів «Бизыл Йол» («Наш шлях») у світлі традицій караїмської преси і національної політики Кримської АРСР. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 55. Том 2. С. 27–30.